
KNYGOS TEMOMIS*

Juozas Rimantas

Spausdintas ar rašytas žodis apskritai yra vienas iš pačių didžiausių žmonijos kūrybinės minties reiškėjų ir reprezentantų. Su jo pagalba vyksta senųjų amžių bendradarbiavimas su pačiais naujaisiais ir tolimiausių kraštų vienu su kitais. Ypačiai svarbų vaidmenį spausdintas žodis vaidina žmonijos kultūriniam gyvenime.

Savo idealine prasme žodis *k n y g a* yra sinonimas kultūros ir šviesos. Ir tai todėl, kad knygos yra nepaprastai reikšmingos visam kultūrinės pažangos vyksmui. Nebe reikalo daugelyje senųjų bibliotekų buvo sutinkamas užrašas: *E x l i b r i s l u x*.

Nors spauda savaime tėra tik priemonė dvasiniam turiniui išreikšti, tačiau spausdintas žodis, kad ir atitrauktas nuo gyvo žmogaus, yra jau pats kultūrinės kūrybos ir kultūrinio gyvenimo turinys. Iki mūsų dienų šis turinys pasidarė toks platus ir gausus, kad be visos eilės specialių pagelbinių priemonių šiandien būtų stačiai sunku ir net visai negalima teisingai jame orientuotis. Dėl to pati knyga yra tapusi įvairių tyrinėjimų ir net specialaus mokslo objektu. Bendrajai knygos mokslo sąvokai išreikšti Lietuvoje vis labiau įprantama vartoti *b i b l i o l o g i j o s* žodį.

Bibliologijai kaip tik ir rūpi apimti visą knyginių klausimų kompleksą jų organiškame tarpusavio santykiyje ir kartu sąsajoje su tomis sritimis, kurias knyga savo turiniu atstovauja. Nors jos apimtis dar nėra visai tiksliai apibrėžta, tačiau vienokiame ar kitokiame sugrupavime jai priskiriami šie dalykai: knygos ir spaudos apskritai istorija, knygos technika, knygos pramonė ir prekyba, bibliografija, bibliotekininkystė, knygos menas ir eilė kitų. Čia sutinkami net tokie dalykai, kaip knygos filosofija ir knygos politika. Visa tai, nors kai kurie iš minėtų dalykų priklausytų ir kitiems vienetams, sudaro kompleksinę visumą. Juos jungia vienas ir tas pats objektas. Iš kitų sričių bibliologijai labiausiai yra artimos literatūros ir kultūros istorija.

Taip suprasti bibliologijos klausimai yra visapusiškai aktualūs ir nieku būdu neišleistini iš bendrosios kultūros ir mokslų organizacijos. Jie turi net pirma-

* Rankraštis saugomas LNB RKRS, F47-105, I. 1.

eilės reikšmės tuo atžvilgiu, kad tinkamas jų išsprendimas labai teigiamai atsiliepia beveik visoms kitoms mokslo ir gyvenimo sritims. Dėl to rūpintis bibliologiniais klausimais – tai rūpintis pačiais kultūrinės pažangos pagrindais ir priemonėmis. Daugelis tiriamųjų ir kitokių darbų kaip tik ir pradedami ne kuo kitu, o tik parengimu tinkamų bibliologinių sąlygų. Dėl to jau savaime suprantama, kodėl, sakysime, kuriame nors krašte sumanius įsteigti universitetą ar panašią instituciją, dar prieš jos atidarymą pasirūpinama suorganizuoti tinkamą biblioteką su pakankama bibliografinė medžiaga.

Iš antros pusės, tai, ką vadiname bibliologija, nėra tik siauras pagalbinis mokslas, nors apskritai visi mokslai vienokiame ar kitokiame komplekse yra vieni kitiems pagelbiniai. Bibliologija turi ir visą eilę savarankiškų tiriamųjų uždavinių. Objekto platumas ir jo reikšmingumas visam moksliniam, kultūriniam ir grynai praktikos gyvenimui iškelia visą eilę problemų, kurių tinkamas išsprendimas turi pirmąją svarbą. Juk spausdintas žodis kultūros istorijoje buvo ir yra reikšmingas ne tik savo idėjomis, bet ir savo pavidalu, savo technika, savo menu, savo institucijomis ir kitais atžvilgiais, sudarančiais bibliologinių tyrinėjimų sritį.

Mūsų laikais visi šie atžvilgiai daugelyje kraštų yra labai preciziškai apspęsti pasinaudojant ilgu patyrimu ir teorijomis, sukurtomis įvairių atsidedusių šios srities darbininkų. Lietuva tuo, deja, dar negali pasigirti. Dėl ypatingų istorinių sąlygų iš ankstyvesnių laikų yra likę tik po įvairius kraštus išmėtytos nuotrupos anksčiau buvusių mūsų kraštui reikšmingų bibliologinių institucijų. Net ir savo lietuviškose knygose kaip reik dar negalime susivaikyti ir ne vieną jų lituanistams tenka atradinėti kur nors užsieninėje bibliotekoje ar archyve užsislėpusią nuo sunaikinimo. Tuo būdu dar tikimasi atkasti ne vieną labai brangų mūsų kultūros istorijai dokumentą.

Panašiai yra ir su bibliotekomis. Senojoje Lietuvoje jų būta gana gausu. Daugelis Lietuvos didikų, lėmusių mūsų krašto ano meto gyvenimą, pasižymėjo nemaža kultūrine erudicija ir gana plačiais ryšiais su savojo laiko ne tik politiniu, bet taip pat intelektualiniu ir meno pasauliu. Bibliotekų turėjo ir įvairios įstaigos. Kur jos šiandien? Žuvę arba išblaškytos po daugelį kraštų, tik mažos nuotrupos likę Lietuvoje. Tuo tarpu pažinti mūsų senąsias bibliotekas kad ir iš pėdsakų yra labai svarbu ne tik Lietuvos bibliotekų istorijai, bet ir Lietuvos kultūros istorijai apskritai. Mažne taip yra ir su kitomis bibliologijos sritimis. Visur čia tenka atkasinti laiko dulkėmis apneštus palaikus kaip savo istorinės sielos dalį. Juo labiau, kad visa tai yra labai svarbu ne tik praeities dokumentacijai, bet ir nūdieniniam kuriamajam darbui, kuris yra prasidėjęs su

lietuvių tautos atgimimu ir nori turėti glaudžius ryšius su visu tuo, kas buvo vertingo didžiojoje Lietuvos istorijoje.

Bibliologinių institucijų kūrimo reikalas atgimusioje Lietuvoje savaime negalėjo būti užmirštas, tačiau dėl visos eilės priežasčių jis buvo paliktas atsitiktinumui. Jo labai daug ir sutinkame visame spaudos gyvenime, bibliotekose, bibliografijoje ir kituose bibliologiniuose darbuose. Taip yra daugiausia dėl trūkumo šiems darbams pasirengusių ir atsidėjusių darbininkų, o taip pat dėl vadovaujančios iniciatyvos neapdairumo ar nesugebėjimų ir kitų bendresnių priežasčių. Tačiau ir tokiomis aplinkybėmis yra nemaža padaryta. Sukurta gana gausi spauda, sudarytas šioks toks bibliotekų tinklas, pradėti ir tęsiami platesni bibliografiniai darbai. Toliau tenka visus šiuos darbus jau nuosekliau išplėtoti bei mokslškai pagrįsti ir jų trūkumus išlyginti. Šia linkme taip pat padaryta reikšmingų žingsnių, iš kurių bene svarbiausiu tenka laikyti bibliologijos katedros įsteigimą vienoje aukštojoje Lietuvos mokykloje. Prof. Vaclovo Biržiškos iniciatyva ir pastangomis ši katedra nuo 1940 m. rudens buvo įsteigta Vilniaus universiteto Humanitarinių Mokslų Fakultete ir po metų, nuo 1941 m. rudens, perkelta į Vytauto Didžiojo Universiteto Filosofijos fakultetą Kaune. Katedros uždavinys – ugdyti ir plėtoti bibliologinius mokslus, pirmiausia parengiant bibliologiniam darbui kvalifikuotų darbininkų.

Tam pačiam biblioginės pažangos reikalui skiriama ir „B i b l i o t h e c a L i t u a n a“. Ji telktinėmis pajėgomis nori apimti bibliologinių klausimų visumą: bibliologijos istoriją ir jos teoriją bei praktiką. Tokie jos bendrieji uždaviniai. Tačiau ypatingai jai rūpės Lietuvos bibliologijos su įvairiomis jos institucijomis istorija, bendrasis ir lietuviškosios knygos menas ir naujųjų Lietuvos bibliologinių institucijų organizaciniai klausimai. Pagal aplinkybes ir reikalą ne vienu atveju nebus vengiama mažų ekskursijų ir į bibliologijai artimas sritis, o pirmiausia į literatūros ir kultūros istoriją. Be to, „Bibliotheca Lituana“ stengsis dokumentuoti ir bėgamąjį Lietuvos bibliologinį gyvenimą, skelbdama šios srities apžvalgas ir atžymėdama visus reikšmingesnius momentus. Tikimasi, kad tokiu būdu bus prisidėta ne tik prie suaktualinimo labai svarbių bibliologinių problemų, bet ir prie jų nuoseklaus išsprendimo.

Savaime suprantama, jog tai, kas minima, tėra labai bendros apybraižos darbo, kurio reikalingumu nors ir neabejojame, tačiau manome, kad jis gali būti sėkmingas tik atveju, kai talkins visos šios srities kūrybinės pajėgos. Dėl to į šį darbą yra maloniai kviečiami visi tie mūsų kultūros darbininkai, kurie vienu ar kitu būdu domisi bibliologiniais klausimais.

„Bibliotheca Lituana“, ypačiai rinkdama medžiagą Lietuvos bibliologinei istorijai, norės turėti ryšių su visomis tomis užsienio institucijomis ir asmenimis, kurie tokios medžiagos galėtų pateikti. O kaip žinia, čia nemaža tokios medžiagos sutinkama. Dėl to ir užsieniečiai yra kviečiami į „Bibliotheca Lituana“ talką.

„Bibliotheca Lituana“ pagaliau nesiribos tik vienomis lietuviškoms bibliologinėmis temomis. Jai rūpės ir kitų kraštų bibliologinis gyvenimas. Juk daugelis bibliologinių problemų yra bendro pobūdžio ir jos teisingai tegali būti sprendžiamos tik glaudžiamame kontakte su visuotine bibliologine pažanga. Dėl to šio leidinio skiltyse bus skiriama vietos ir bendresniems principiniams klausimams, kurie galėtų turėti reikšmės lietuviškam bibliologiniam darbui.

Visų šių pastangų centre stovi knyga ir jos gyvoji institucija – biblioteka. Ilgame knygos kūrimo procese biblioteka yra jau atbaigiamasis tarpsnis, jungiantis knygą su visuomene. Kartu ji yra ir simbolinė ir faktinė išraiška visų knyginių problemų, kaip užbaigtas architektūros kūrinys yra išraiška viso architektūrinio proceso. Dėl to ir norėtume, kad žodžiai „Bibliotheca Lituana“ geriausiai išreikštų mūsų pastangų tikslą bibliologijos srityje.